








تایید اعضای هیأت داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

اعضای هیأت داوران نسخه ی نهائی پایان نامه خانم مریم تاتار تحت عنوان : ارزیابی اثرات اجتماعی سد مخزنی شیان را از نظر فرم و محتوی بررسی نموده و پذیرش آن را برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد پیشنهاد می کنند.

اعضای هیأت داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه ی علمی	امضاء
۱- استاد راهنما	دکتر غلامرضا پزشکی راد	دانشیار	
۲- استاد مشاور	دکتر حسن صدیقی	دانشیار	
۳- نماینده شورای تحصیلات تکمیلی	دکتر عنایت عباسی	استادیار	
۴- اساتید ناظر: ۱- داخلی	دکتر همایون فرهادیان	استادیار	
۲- خارجی	دکتر حسین شعبانعلی فمی	استاد	



بسمه تعالی

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

مدرس

- ۱- نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس، مبین بخشی از فعالیتهای علمی-پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:
ماده ۱ در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله)ی خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به دفتر نشر آثار علمی دانشگاه اطلاع دهد.
ماده ۲ در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه)، عبارت ذیل را چاپ کند:
" کتاب حاضر، حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد نگارنده در رشته مهندسی کشاورزی - ترویج و آموزش کشاورزی است که در سال ۱۳۹۰ در دانشکده کشاورزی دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی جناب آقای دکتر غلامرضا پزشکی راد، مشاوره جناب آقای دکتر حسن صدیقی از آن دفاع شده است"
- ماده ۳ به منظور جبران بخشی از هزینه های انتشارات دانشگاه، تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به دفتر نشر آثار علمی دانشگاه اهدا کند. دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.
- ماده ۴ در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأدیه کند.
- ماده ۵ دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند، به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تأمین نماید.
- ماده ۶ اینجانب مریم تاتار دانشجوی رشته مهندسی کشاورزی مقطع کارشناسی ارشد تعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

نام و نام خانوادگی:

مریم تاتار

تاریخ و امضاء: ۱۳۹۰/۴/۱۵

تشکر و قدردانی

به نام خداوند جان و خرد

سر بر آستان جلال پرورگار بی همتا می سایم که دگر بار توفیق اندوختن دانشی هر چند اندک را روزیم فرمود. اکنون که بر فراز سال های تحصیل به افتخار ایستاده ام، سرشار از سپاس و ستایش ایزدی که مرا عزت کسب علم عطا فرمود و یاریم نمود تا در این سالها خالی از وسوسه های شیطانی و لبریز از عشق پاک او باشم. شایسته است از تمامی عزیزان و سرورانی که در طی انجام پژوهش به بنده لطف داشته اند، تشکر و قدردانی نمایم. بزرگترین سهم متعلق به **پدر و مادری** است، فداکار و صمیمی که در تمام سالهای زندگی همچون دو فرشته مهربان تکیه گاه من برای ادامه تحصیل بودند. می دانم که هیچگاه نمی توانم پاسخگوی حتی قطره ای از دریای محبت آنها باشم اما از خداوند می خواهم که مرا یاری دهد تا بتوانم آن شخصی باشم که آنها می خواهند. **خواهران** مهربانم که در تمام این سالها با حمایتها و پشتیبانی های خود به من دلگرمی داده و مرا تنها نگذاشته اند.

استاد راهنمای بزرگوارم جناب آقاب **دکتر غلامرضا پزشکی راد** که پیش از آنکه در عرصه علم و دانش استاد من باشد استاد اخلاق من بودند و در مراحل مختلف این تحقیق با سعه صدر مزاحمت های وقت و بی وقت مرا تحمل نموده و با حمایت های بی دریغ و راهنمایی های بی شائبه خود مرا در انجام این تحقیق یاری و مساعدت نمودند. وجود این استاد بزرگ را موهبتی الهی میدانم و امیدوارم همواره ستوده ترین توفیق الهی شامل حالشان باشد. از استاد مشاور بزرگوار جناب آقای **دکتر حسن صدیقی** که با راهنمایی های خود مرا در طول انجام پایان نامه یاری نمودند.

همچنین از اساتید محترم جناب آقاب **دکتر همایون فرهادیان** و **دکتر شعبانعلی فمی** که زحمت مطالعه و داوری پایان نامه را برعهده داشته اند تشکر و قدردانی می نمایم.

از استاد بزرگوار و صبور؛ جناب آقای **دکتر کیومرث زرافشانی** که به دلیل یاری ها و راهنمایی های بی چشمداشت ایشان که بسیاری از سختی ها را برایم آسان تر نمودند؛

از **دکتر عنایت عباسی** بخاطر مشاوره ها و راهنمایی هایشان؛


از جناب آقای دکتر احمدوند بسیار سپاسگذارم چرا که بدون راهنمایی های ایشان انجام این پایان نامه بسیار مشکل می نمود.

از دوستان عزیز و بزرگوارم آقایان مهندس **سعید فعلی**، **محمد حسین بابایی**، **سمیره صی محمدی**، **نیشتمان**

کریمیان، **کمال ویسی** که در تمام مراحل انجام پایان نامه مرا یاری دادند تشکر ویژه دارم.

همچنین از سایر دوستان بسیار عزیز و مهربانم

مریم تاتار

تابستان ۹۰


تقدیم به:

دو ستاره درخشان زندگی ام

مادرم

مظهر مهر، عطف، صداقت و سادگی

پدرم

الگوی صبر و استقامت، سرچشمه لطف و فداکاری و مظهر گذشت

و

خواهر مهربانم که

افتخار وجودش برایم از هر مدرک و مقامی ارزشمندتر و بالاتر است.

تشکر و قدردانی

به نام خداوند جان و خرد

سر بر آستان جلال پرورگار بی همتا می سایم که دگر بار توفیق اندوختن دانشی هر چند اندک را روزیم فرمود. اکنون که بر فراز سال های تحصیل به افتخار ایستاده ام، سرشار از سپاس و ستایش ایزدی که مرا عزت کسب علم عطا فرمود و یاریم نمود تا در این سالها خالی از وسوسه های شیطانی و لبریز از عشق پاک او باشم. شایسته است از تمامی عزیزان و سرورانی که در طی انجام پژوهش به بنده لطف داشته اند، تشکر و قدردانی نمایم. بزرگترین سهم متعلق به **پدر و مادری** است، فداکار و صمیمی که در تمام سالهای زندگی همچون دو فرشته مهربان تکیه گاه من برای ادامه تحصیل بودند. می دانم که هیچگاه نمی توانم پاسخگوی حتی قطره ای از دریای محبت آنها باشم اما از خداوند می خواهم که مرا یاری دهد تا بتوانم آن شخصی باشم که آنها می خواهند.

خواهران مهربانم که در تمام این سالها با حمایتها و پشتیبانی های خود به من دلگرمی داده و مرا تنها نگذاشته اند.

استاد راهنمای بزرگوام جناب آقاب **دکتر غلامرضا پزشکی راد** که پیش از آنکه در عرصه علم و دانش استاد من باشد استاد اخلاق من بودند و در مراحل مختلف این تحقیق با سعه صدر مزاحمت های وقت و بی وقت مرا تحمل نموده و با حمایت های بی دریغ و راهنمایی های بی شائبه خود مرا در انجام این تحقیق یاری و مساعدت نمودند. وجود این استاد بزرگ را موهبتی الهی میدانم و امیدوارم همواره ستوده ترین توفیق الهی شامل حالشان باشد. از استاد مشاور بزرگوام جناب آقای **دکتر حسن صدیقی** که با راهنمایی های خود مرا در طول انجام پایان نامه یاری نمودند.

همچنین از اساتید محترم جناب آقاب **دکتر همایون فرهادیان** و **دکتر شعبانعلی فمی** که زحمت مطالعه و داوری پایان نامه را برعهده داشته اند تشکر و قدردانی می نمایم.

از استاد بزرگوام و صبور؛ جناب آقای **دکتر کیومرث زرافشانی** که به دلیل باری ها و راهنمایی های بی چشمداشت ایشان که بسیاری از سختی ها را برایم آسان تر نمودند؛

از **دکتر عنایت عباسی** بخاطر مشاوره ها و راهنمایی هایشان؛

از جناب آقای دکتر احمدوند بسیار سپاسگذارم چرا که بدون راهنمایی های ایشان انجام این پایان نامه بسیار مشکل می نمود.

از دوستان عزیز و بزرگوام آقایان مهندس **سعید فعلی**، **محمد حسین بابایی**، **سمیره صی محمدی**، **نیشتمان**

کریمان، **کمال ویسی** که در تمام مراحل انجام پایان نامه مرا یاری دادند تشکر ویژه دارم.

همچنین از سایر دوستان بسیار عزیز و مهربانم

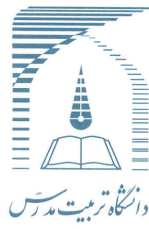
مریم تاتار

تابستان ۹۰

چکیده

نگرانی‌های جهانی در رابطه با افزایش ناپایداری اجتماعی پروژه‌های توسعه کشاورزی در مناطق روستایی رو به افزایش است. به منظور اطمینان از حفظ پویایی اجتماعی و اکوسیستم‌های انسانی در مناطق روستایی نیازمند ارزیابی اثرات اجتماعی می‌باشیم. هدف کلی این پژوهش ارزیابی اثرات اجتماعی پروژه سد مخزنی شیان در قالب یک طرح علی-مقایسه‌ای است. به منظور درک بهتر اثرات از مقایسه شاخص‌های اجتماعی در دو زمان قبل و بعد از اجرای پروژه استفاده شده است. اثرات پروژه در شش دسته کلی کیفیت زندگی، رفاه اجتماعی، سرمایه اجتماعی، ساختار اجتماعی، اقتصاد کشاورزی و روستایی و منابع طبیعی مورد تحقیق قرار گرفت. جامعه آماری این تحقیق دو گروه بیرونی‌ها (کارشناسان) و درونی‌ها (مردم محلی) بودند. جامعه آماری اول شامل ۱۰۱۵ خانوار روستایی از پنج روستای تحت پوشش پروژه و جامعه آماری دوم نیز ۲۵ نفر از نمایندگان و کارشناسان از سه رکن اصلی پروژه شامل کارفرما (شرکت سهامی آب منطقه ای غرب)، پیمانکار (شرکت جهاد نصر کرمانشاه) و مشاور (شرکت مهندسين مشاور آبدان فراز) بودند. در جامعه آماری اول به منظور نمونه گیری مناسب از روش نمونه گیری تصادفی طبقه بندی با انتساب متناسب استفاده شده است و تعداد نمونه‌ها با استفاده از جدول مورگان و کرج سی ۲۰۸ خانوار بود و از هر خانوار با یک مرد و یک زن مصاحبه انجام شد. به منظور جمع آوری اطلاعات از روش مثلث بندی داده‌ها (سه سویه سازی) استفاده شده است. بدین منظور از مطالعه اسنادی، پیمایش و ارزیابی مشارکتی روستایی (PRA) استفاده شد. ابزار تحقیق پرسشنامه بود که روایی آن توسط پانل کارشناسان ترویج و آموزش کشاورزی و کارشناسان شرکت سهامی آب منطقه ای غرب مورد تایید قرار گرفت. برای تعیین پایایی پرسشنامه با استفاده از آزمون پیشاهنگ (مقدماتی) تعداد ۳۰ پرسشنامه در بین خانوارهای روستایی تحت پوشش پروژه سد مخزنی شیان توزیع گردید و ضریب آلفای کرونباخ بدست آمده برای قسمت‌های مختلف پرسشنامه بین ۰/۷۴ تا ۰/۹۱ بود. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از آماره های توصیفی (میانگین، انحراف معیار و واریانس) و آماره های استنباطی (t-test، همبستگی) در محیط نرم افزار spss 19 استفاده شد. نتایج حاصل از تحقیق نشان داد که دیدگاه بیرونی‌ها مطلوب‌تر از دیدگاه درونی‌هاست. از دیدگاه بیرونی‌ها (کارشناسان) پروژه تأثیر مثبت و مطلوبی بر شاخص‌های اجتماعی روستاها و از دیدگاه درونی‌ها (مردان و زنان روستایی) پروژه تأثیر نامطلوبی بر شاخص‌های اجتماعی روستاها داشته است. همچنین یافته‌ها حاکی از

آن است که بین مردان و زنان در ارزیابی اثرات اجتماعی پروژه تفاوت معنی داری وجود دارد. همچنین مشخص شد که بیشترین میزان مشارکت مردم در اجرای پروژه در تامین نیروی کارگر و کمترین میزان مشارکت در کمک مالی به اجرای پروژه بوده است. رابطه معناداری بین جنسیت و دیدگاه روستاییان نسبت به پروژه کشف شد، به طور کلی زنان دیدگاه مطلوب‌تری نسبت به پروژه دارند. بین سن و دیدگاه روستاییان به پروژه همبستگی معکوس و معناداری وجود دارد در حالی که بین میزان تحصیلات با دیدگاه این همبستگی مثبت و معنادار است. به منظور کاهش اثرات نامطلوب اجتماعی ناشی از این پروژه‌ها پیشنهاد می‌گردد پیش از اجرای چنین پروژه‌هایی از کارشناسان ترویج در کنار تیم فنی پروژه استفاده شود.



دانشگاه کشاورزی

گروه ترویج و آموزش کشاورزی

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد ترویج و آموزش کشاورزی

ارزیابی اثرات اجتماعی سد مخزنی شیان

پژوهش و نگارش:

مریم تانار

استاد راهنما:

دکتر غلامرضا پزشکی راد

استاد مشاور:

دکتر حسن صدیقی

تابستان ۱۳۹۰

فهرست مطالب

فصل اول کلیات تحقیق

- ۱-۱ مقدمه ۲
- ۲-۱ بیان مساله ۳
- ۳-۱ سؤالات تحقیق: ۵
- ۴-۱ اهمیت و ضرورت تحقیق ۶
- ۵-۱ اهداف تحقیق ۷
- ۱-۵-۱ هدف کلی ۷
- ۲-۵-۱ اهداف اختصاصی ۷
- ۶-۱ محدوده تحقیق: ۸
- ۷-۱ محدودیت‌های تحقیق: ۸
- ۸-۱ تعاریف عملیاتی ۸
- ۹-۱ پیش فرضهای تحقیق: ۱۲

فصل دوم مرور ادبیات

- ۱-۲ مقدمه ۱۴
- ۲-۲ توسعه پایدار ۱۵
- ۳-۲ پایداری اجتماعی ۱۷
- ۴-۲ ارزیابی اثرات ۱۹
- ۱-۴-۲ ارزیابی اثرات اجتماعی چیست؟ ۱۹
- ۵-۲ تاریخچه اتا: ۲۳
- ۶-۲ اصول اتا: ۲۶
- ۷-۲ شاخص‌های اثرات اجتماعی: ۲۶
- ۸-۲ سوابق تحقیق ۳۰
- ۱-۸-۲ مطالعات انجام گرفته در داخل کشور ۳۲
- ۲-۸-۲ مطالعات انجام گرفته در خارج از کشور ۳۳
- 2-9 چهارچوب مفهومی ۴۰

فصل سوم.....روش شناسی تحقیق

- ۱-۳ مقدمه..... ۴۲
- ۲-۳ روش تحقیق..... ۴۲
- ۳-۳ جامعه آماری..... ۴۲
- ۴-۳ روش نمونه گیری:..... ۴۳
- ۵-۳ ابزار گردآوری اطلاعات و سنجش متغیرها..... ۴۳
- ۶-۳ روش جمع آوری اطلاعات..... ۴۴
- ۷-۳ روایی و پایایی ابزار تحقیق..... ۴۵
- ۸-۳ متغیر های تحقیق..... ۴۷
- ۹-۳ فرضیات تحقیق:..... ۴۸
- ۱۰-۳ روش های آماری مورد استفاده در تحقیق..... ۵۰

فصل چهارم.....تجزیه و تحلیل داده ها

- ۱-۴ مقدمه:..... ۵۲
- ۲-۴ آمار توصیفی..... ۵۲
- ۱-۲-۴ ویژگی ها فردی و حرفه ای کشاورزان..... ۵۲
- ۲-۲-۴ دیدگاه روستاییان تحت پوشش پروژه نسبت به پروژه سد مخزنی شیان..... ۵۴
- ۳-۲-۴ مشارکت در پروژه :..... ۵۵
- ۳-۴ آمار استنباطی..... ۵۶
- ۱-۳-۴ بررسی تاثیرات پروژه بر شاخص های اجتماعی و اقتصادی روستا از دیدگاه درونی ها (مردان و زنان روستایی)..... ۵۶
- ۲-۳-۴ بررسی تاثیرات پروژه بر شاخص های اجتماعی و اقتصادی روستا از دیدگاه بیرونی ها (کارشناسان)..... ۵۸
- ۳-۳-۴ مقایسه رفاه نسبی در قبل و بعد از اجرای پروژه از دیدگاه درونی ها (مردان و زنان روستایی)..... ۶۱
- ۴-۳-۴ مقایسه سرمایه اجتماعی در قبل و بعد از اجرای پروژه از دیدگاه درونی ها (مردان و زنان روستایی)..... ۶۲
- ۵-۳-۴ مقایسه کیفیت زندگی در قبل و بعد از اجرای پروژه از دیدگاه درونی ها (مردان و زنان روستایی)..... ۶۵
- ۶-۳-۴ مقایسه ساختار اجتماعی در قبل و بعد از اجرای پروژه از دیدگاه درونی ها (مردان و زنان روستایی)..... ۶۷
- ۷-۳-۴ مقایسه اقتصاد کشاورزی و روستایی در قبل و بعد از اجرای پروژه از دیدگاه درونی ها (مردان و زنان روستایی)..... ۶۸
- ۸-۳-۴ مقایسه وضعیت منابع طبیعی روستا در قبل و بعد از اجرای پروژه از دیدگاه درونی ها (مردان و زنان روستایی)..... ۷۰

- ۹-۳-۴ تاثیر جنسیت و شغل روستاییان بر روی دیدگاه آن‌ها نسبت پروژه سد مخزنی شیان ۷۱
- ۱۰-۳-۴ همبستگی بین ویژگی‌های فردی و دیدگاه روستاییان نسبت به پروژه..... ۷۲
- ۱۱-۳-۴ بررسی رابطه بین دیدگاه مردان و زنان در رابطه با شاخص‌های اجتماعی روستا قبل و بعد از اجرای پروژه سد مخزنی شیان..... ۷۲
- ۴-۴ ارزیابی مشارکتی روستایی..... ۷۴
- ۱-۴-۴ یافته‌های حاصل از ارزیابی مشارکتی روستایی..... ۷۵

فصل پنجم نتیجه گیری بحث و پیشنهاد

- ۱-۵ مقدمه:..... ۷۸
- ۲-۵ خلاصه تحقیق:..... ۷۸
- ۳-۵ خلاصه یافته‌های تحقیق ۸۱
- ۱-۳-۵ نتایج آمار توصیفی ۸۱
- ۱-۱-۳-۵ ویژگی‌های فردی..... ۸۱
- ۲-۱-۳-۵ دیدگاه روستاییان نسبت به پروژه: ۸۱
- ۳-۱-۳-۵ در رابطه با میزان مشارکت روستاییان در پروژه:..... ۸۲
- ۲-۳-۵ آمارهای استنباطی ۸۳
- ۱-۲-۳-۵ رفاه اجتماعی..... ۸۳
- ۲-۲-۳-۵ سرمایه اجتماعی:..... ۸۴
- ۳-۲-۳-۵ کیفیت زندگی:..... ۸۵
- ۴-۲-۳-۵ ساختار اجتماعی:..... ۸۵
- ۵-۲-۳-۵ از نظر وضعیت اقتصاد کشاورزی و روستایی:..... ۸۶
- ۶-۲-۳-۵ منابع طبیعی:..... ۸۷
- ۷-۲-۳-۵ تأثیر شغل بر دیدگاه روستاییان نسبت به پروژه:..... ۸۸
- ۸-۲-۳-۵ همبستگی بین متغیرهای تحقیق و دیدگاه روستاییان نسبت به پروژه:..... ۸۸
- ۹-۲-۳-۵ بررسی رابطه بین دیدگاه مردان و زنان در رابطه با شاخص‌های اجتماعی روستا قبل و بعد از اجرای پروژه سد مخزنی شیان ۸۸
- ۳-۳-۵ نتایج حاصل از ارزیابی مشارکتی روستایی..... ۸۸
- ۴-۵ نتیجه گیری و پیشنهادها:..... ۹۳

فهرست جداول

- جدول ۱-۲- مقایسه شاخص‌های اثرات اجتماعی از دیدگاه کمیته بین سازمانی و بارج ۲۹
- جدول ۱-۳- روستاهای مورد مطالعه به تفکیک جمعیت ۴۳
- جدول ۲-۳- مقادیر آلفای کرونیخ ۴۶
- جدول ۳-۳- مقدار کرونیخ آلفای بخش‌های مختلف پرسشنامه ۴۷
- جدول ۱-۴- ویژگی‌های فردی روستاییان (n= ۲۸۰) ۵۳
- جدول ۲-۴- میانگین، انحراف معیار و رتبه گویه‌های دیدگاه روستاییان نسبت به پروژه سد مخزنی شیان (n=۲۸۰) ۵۵
- جدول ۳-۴- میزان مشارکت روستاییان در اجرای پروژه (n= ۲۸۰) ۵۶
- جدول ۴-۴- تاثیر پروژه سد مخزنی شیان بر شاخص‌های اجتماعی روستا از دیدگاه درونی‌ها (مردان و زنان روستایی) (n=۲۸۰) ۵۸
- جدول ۴-۵- تاثیر پروژه سد مخزنی شیان بر شاخص‌های اجتماعی روستا از دیدگاه بیرونی‌ها (کارشناسان) (n= ۲۵) ۵۹
- جدول ۴-۶- مقایسه رفاه نسبی در قبل و بعد از اجرای پروژه از دیدگاه درونی‌ها (مردان و زنان روستایی) (n= ۲۸۰) ۶۱
- جدول ۴-۷- مقایسه سرمایه اجتماعی در قبل و بعد از اجرای پروژه از دیدگاه درونی‌ها (مردان و زنان روستایی) (n= ۲۸۰) ۶۴
- جدول ۴-۸- مقایسه گویه‌های مربوط به کیفیت زندگی از دیدگاه روستاییان در قبل و بعد از اجرای پروژه (n= ۲۸۰) ۶۶
- جدول ۴-۹- مقایسه گویه‌های مربوط به ساختار اجتماعی از دیدگاه روستاییان در قبل و بعد از اجرای پروژه (n= ۲۸۰) ۶۸
- جدول ۴-۱۰- مقایسه گویه‌های مربوط به اقتصاد کشاورزی و روستایی از دیدگاه روستاییان در قبل و بعد از اجرای پروژه (n= ۲۸۰) ۶۹
- جدول ۴-۱۱- مقایسه گویه‌های مربوط به منابع طبیعی از دیدگاه روستاییان در قبل و بعد از اجرای پروژه (n= ۲۸۰) ۷۰
- جدول ۴-۱۲- تاثیر جنسیت و شغل روستاییان بر روی نگرش آن‌ها نسبت به پروژه سد مخزنی شیان (n=۲۸۰) ۷۱
- جدول ۴-۱۳- همبستگی بین ویژگی‌های فردی با نگرش روستاییان (n=۲۸۰) ۷۲

جدول ۴-۱۴- بررسی رابطه بین دیدگاه مردان و زنان در رابطه با شاخص‌های اجتماعی روستا قبل و بعد از اجرای پروژه سد

مخزنی شیان (n= ۲۸۰) ۷۳

جدول ۴-۱۵- یافته‌های حاصل از ارزیابی مشارکتی ۷۶

فهرست شکل‌ها

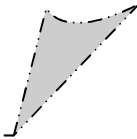
شکل ۱-۱- نمای کلی طرح شیان ۵

شکل ۱-۲- ابعاد توسعه پایدار به عنوان نوعی ارزش واحد ۱۶

شکل ۲-۲- جهت‌یاب پایداری ۱۷

فصل اول

کلیات تحقیق



۱-۱ مقدمه

بحث‌های زیادی در رابطه با تعریف توسعه پایدار مطرح است. رایج‌ترین تعریف از توسعه پایدار در کمیسیون جهانی محیط زیست و توسعه ارائه شده است که توسعه پایدار را به عنوان توسعه‌ای که نیازهای کنونی نسل حاضر را برآورده می‌کند بدون به خطر انداختن توانایی‌های نسل آینده در برآوردن نیازهایشان تعریف کرده است (کمیسیون جهانی محیط زیست و توسعه، ۱۹۸۷)^۱. در مناطق روستایی نیز مطلوب‌ترین رهیافت توسعه، توسعه پایدار روستایی است. در فرایند توسعه پایدار نقش پایداری اجتماعی در تحقق اهداف توسعه روستایی بسیار پر اهمیت است. در واقع پایداری اجتماعی یکی از ارکان اصلی و مهم توسعه پایدار کشاورزی است که به علت ماهیت کیفی آن کمتر مورد توجه واقع شده است. در ایران نیز جامعه روستایی تحت‌تاثیر روندها و سیاست‌های دهه‌های اخیر دچار تحولات گسترده‌ای شده است، اما شواهد به گونه‌ای است که نشان از حرکت روستاها به سمت ناپایداری، و بویژه ناپایداری اجتماعی دارد (پورطاهری و همکاران، ۱۳۸۸).

طیف گسترده‌ای از پروژه‌های توسعه کشاورزی با هدف کاهش فقر، بهبود وضعیت اشتغال، و تامین غذای مورد نیاز کشور اجرا گردیده است. هرچند انتظار می‌رود این پروژه‌ها منافی را برای کشاورزان به ارمغان آورند، اما اغلب آن‌ها اثرات نامطلوبی بر محیط، زیست بوم‌ها و جوامع روستایی پیرامون داشته‌اند (احمدوند و کرمی، ۲۰۰۹)^۲. نگرانی‌های فزاینده‌ای در رابطه با پیامدهای زیست محیطی و اجتماعی اقدامات توسعه‌ای وجود دارد (سلوتج و همکاران، ۲۰۰۱)^۳. به همین دلیل اخیراً پروژه‌های توسعه کشاورزی در ایران و نقاط دیگر جهان بخاطر اثرات نامطلوب اجتماعی و زیست محیطی در سطح محلی و جهانی مورد انتقاد شدید قرار گرفته‌اند (احمدوند و کرمی، ۲۰۰۹). طرح‌های توسعه شهری یا ترویج کشاورزی تنها اقدامات توسعه‌ای نیستند که پیش شرط‌های اجتماعی برای موفقیت خود دارند یا گستره عوارض ناشی از آن‌ها مشوق مطالعات اجتماعی در باره اقدامات توسعه‌ای است (فاضلی، ۱۳۸۹). سدهای زیادی سالانه ساخته می‌شوند. طی چند دهه گذشته نیز بحث‌های داغی بین موافقین و مخالفین ساخت سدهای بزرگ وجود داشته است (کمیسیون جهانی سدها، ۲۰۰۰)^۴. نگرانی‌های جهانی در رابطه با هزینه‌های اجتماعی سدها رو به افزایش است. این در حالی است که

1. World Commission on Environment and Development
2. Ahmadvand and karami, 2009
3. Slootweg et al., 2001
4. World Commission Dams, 2000

فصل اول..... کلیات تحقیق

کمیسیون جهانی سدها، هدف نهایی هر طرح سد سازی را بهبود پایدار رفاه انسان می‌داند. این به معنای پیشرفت قابل ملاحظه توسعه انسانی بر پایه معیارهایی است که از نظر اقتصادی کارآمد، از نظر اجتماعی عادلانه و از نظر زیست محیطی پایدار باشد. به عبارتی در جهت اهداف توسعه پایدار باشد. ارزیابی تاثیر اجتماعی (اتا)^۱ یک ابزار سودمند برای درک بهتر اثرات سدها بر جوامع انسانی و اطمینان از پایداری اجتماعی پروژه‌های توسعه کشاورزی دیگر است. ونکلی (۲۰۰۳)^۲، بیان می‌دارد که اتا در برگیرنده فراگردهای تحلیل، نظارت و مدیریت پیامدهای خواسته و ناخواسته‌ی (چه آن پیامدها مثبت باشند و چه منفی) اجتماعی رخدادهای برنامه‌ریزی شده (شامل سیاست‌ها، برنامه‌ها، طرح‌ها و پروژه‌ها) و همچنین پیامدهای خواسته و ناخواسته‌ی هر فراگرد تغییر اجتماعی است که از آن رخدادها برآید. نخستین هدف آن فراهم آوردن محیط انسانی و بیوفیزیکی پایدارتر و دادگرانه تر است (سلوتج و همکاران، ۲۰۰۱)، بیان می‌دارد که ارزیابی اثرات اجتماعی یک مکانیسم سودمند برای اطمینان از این موضوع است که پروژه‌های توسعه کشاورزی می‌توانند اجرا شوند در حالی که پویایی اجتماعی و اکوسیستم‌های انسانی را حفظ کنند.

۱-۲ بیان مساله

از جمله پروژه‌های توسعه، پروژه‌های منابع آبی مانند سدسازی برای جهت‌دهی و تنظیم آب مورد نیاز برای کشاورزی، آب آشامیدن و آب بهداشتی است. سدسازی یکی از محورهای اصلی توسعه در مناطق روستایی بشمار می‌رود، به طور کلی مسائل مربوط به مدیریت آب از دیدگاه سازمان ملل متحد به‌عنوان دومین مساله اساسی جهان بعد از رشد جمعیت بشمار می‌آید. احتیاج به آب و یافتن راه مناسب برای استفاده از پتانسیل آبی ناحیه مورد نظر به تنهایی نمی‌تواند توجیه کننده طرح توسعه منابع آبی باشد. بررسی نتایج حاصل از احداث بسیاری از سدها که در مناطق مختلف جهان ساخته شده نمایانگر این واقعیت است که در هنگام بهره‌برداری از پاره‌ای از سدها به اهداف مورد نظر دست نیافته‌اند و یا اثرات سوء پاره‌ای از این سدها به حدی وخیم و گسترده بوده که سرمایه‌گذاری در چنین طرح‌هایی را عبث و بیهوده نموده است (نجمایی، ۱۳۷۶). این روزها اقدام به سدسازی در کشورهای توسعه یافته با احتیاط بیشتری صورت می‌گیرد زیرا گاهی دیده شده که اثرات منفی

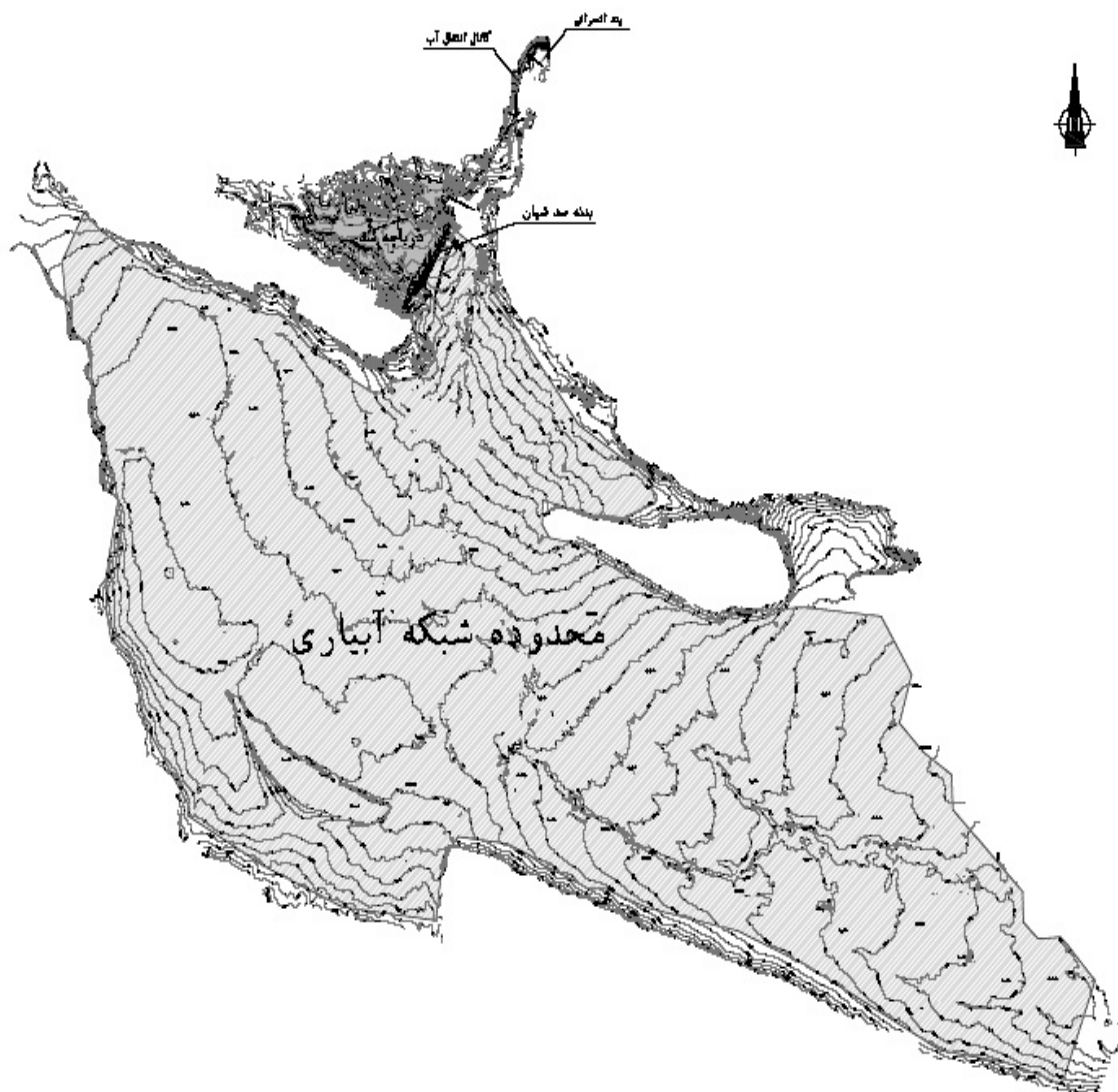
1. Social Impact Assessment (SIA)
2. Vonclly, 2003

فصل اول..... کلیات تحقیق

ناشی از احداث سد از اثرات مثبت آن بیشتر بوده است. ناپایداری شدید ناشی از ساخت بی‌رویه سدها در ۵ دهه گذشته آسیب زیادی به رودها و پیکره‌های آبی سطحی و زیرزمینی و نیز سیلاب دشت‌ها تحمیل کرده است (ظفرنژاد، ۱۳۸۹). آمار و اطلاعات بیانگر این است که هم اکنون حدود ۱۲۰ سد بزرگ در کشور در حال ساخت بوده و ۱۸۰ سد دیگر نیز در دست مطالعه است. همزمان جشن خودکفایی صنعت سدسازی در کشور نیز انجام شد. افرادی که تحت اثرات منفی سدها قرار دارند عبارتند از: خانوارهای نقل مکان شده از محل خود، جوامع میزبان و پذیرنده، جوامع ساکن در کنار رودخانه‌ها به ویژه پایین دست سدها که معیشت و دسترسی آن‌ها به منابع رودخانه تحت تاثیر تغییرهای حجم آب و چند پاره شدن آن است (کدویر، ۱۳۸۶). به علت بالا بودن هزینه ساختمان سدها و نیز شدت وخامت عواقب ناشی از پایداری سدها، مسئله حفاظت و نگهداری و ارزیابی مستمر پایداری سدها از اهمیت ویژه‌ای برخوردار می‌باشد. از جمله پروژه‌های توسعه منابع آبی پروژه سد مخزنی شیان در ۱۳ کیلومتر مسیر اسلام آباد غرب به کرمانشاه با ارتفاع ۲۹ متر و حجم مخزن ۱۳ میلیون متر مکعب است. عملیات اجرایی این سد در سال ۱۳۸۳ آغاز شده است و با اعتباری بالغ بر ۱۰ میلیارد تومان در سال ۱۳۸۶ خاتمه یافته و افتتاح شد. در گزارش ارزیابی زیست محیطی - اجتماعی آن آمده است: این سد با هدف تامین آب آشامیدنی و تامین آب کشاورزی بیش از سه هزار هکتار از اراضی دیم روستای شیان و توابع آن و استفاده بهینه و افزایش راندمان توزیع و انتقال، سیستم آبیاری مدرن و ایجاد امکانات تفریحی و سیاحتی و اشتغال مستقیم برای ۸۰۰ نفر احداث شده است. این سد در سال ۱۳۸۶ به بهره‌برداری رسیده است. جریانات مازاد سراب شیان پس از انحراف توسط بند انحرافی شیان به وسیله کانال انتقال به مخزن سد که در حوزه جانبی قرار دارد منتقل و در آنجا ذخیره می‌شود و پس از تنظیم، جهت مشروب نمودن اراضی پایاب وارد شبکه آبیاری و زهکشی پایاب می‌گردد. شبکه انتقال آب از سد مخزنی شیان به طول ۲۰ کیلومتر در حال اجرا است. با راه‌اندازی و بهره‌برداری این پروژه زمین‌های هفت روستا در مساحت ۳۶۰۰ هکتار آبیاری خواهد شد. واقعیت این است که اکثر پروژه‌های سدسازی یا گزارش ارزیابی ندارند و یا گزارش‌های مختصری توسط افراد غیر متخصص در تایید طرح وجود دارد. در گزارش ارزیابی اثرات اجتماعی سد شیان آمده است: معمولاً روستاها در کنار رودخانه‌ها شکل می‌گیرند، با انتخاب سد خارج از بستر رودخانه مشکل وجود روستا، زمین کشاورزی و غیره که در زمان ساخت سد با مشکل نارضایتی ساکنان آن مواجه می‌شود، وجود ندارد. علاوه بر این مشکلات و تبعات منفی اجتماعی ناشی

فصل اول..... کلیات تحقیق

از مهاجرت نیز در این منطقه ایجاد نمی‌شود. سوال اصلی این تحقیق این است که پروژه سد مخزنی شیان چه اثراتی بر شاخص‌های اجتماعی- اقتصادی جوامع محلی تحت تاثیر پروژه داشته است؟



شکل ۱-۱- نمای کلی طرح شیان

۳-۱ سوالات تحقیق:

- آیا بین شاخص‌های اجتماعی- اقتصادی روستا قبل از اجرای پروژه و بعد از اجرای آن از دیدگاه روستاییان تفاوت معنی‌داری وجود دارد؟

فصل اول..... کلیات تحقیق

• آیا بین مردان و زنان روستایی در ارزیابی شاخص‌های اجتماعی - اقتصادی روستا تفاوت معنی‌داری وجود دارد؟

• آیا بین دیدگاه کارشناسان دست‌اندرکار با روستاییان تحت تاثیر پروژه در ارزیابی اثرات اجتماعی پروژه تفاوت معنی‌داری وجود دارد؟

• نگرش روستاییان نسبت به پروژه چگونه است؟

۱-۴ اهمیت و ضرورت تحقیق

علیرغم آن‌که پروژه‌های توسعه کشاورزی اولویت بالایی را در کشورهای در حال توسعه از جمله ایران به خود اختصاص داده‌اند لیکن سهم آن‌ها در عدالت اجتماعی، کیفیت زندگی و رفاه اجتماعی جوامع روستایی در حاله‌ای از ابهام است. هر سال تعداد زیادی از این‌گونه اقدامات توسعه‌ای انجام شده و به دلیل تاثیرات‌شان با واکنش‌هایی نیز روبه‌رو می‌شوند. بررسی‌ها نشان می‌دهد به علت اینکه مکان‌یابی پروژه‌ها بیشتر بر اساس توجیه اقتصادی و سیاسی انجام می‌شود، در بعضی از شرایط ممکن است اهداف پروژه، با بعضی شرایط اجتماعی - اقتصادی جامعه محلی تقابل پیدا نموده که این امر خود را به صورت رفتارهای غیرقابل انتظار طرفین (مجری پروژه و اجتماع محلی) نشان می‌دهد. بطوری که بعضاً دیده شده است، مردم محلی به علت تغییر در وضعیت عمومی زندگی و کسب و کارشان و از طرفی عدم برآورده شدن انتظاراتشان از پروژه، با اقدامات اعتراض‌آمیز خود که حتی در مواقعی با اقدام به درگیری‌های وسیع و آسیب رساندن به منافع پروژه همراه بوده، موجب تعویق اجرای پروژه و ضرر و زیان‌های مالی فراوانی شده‌اند (طالبیان و مجد، ۱۳۸۹). از این رو به منظور جلوگیری از پیامدها و نتایج ناگوار اجتماعی در پیش، حین و پس از اجرای پروژه‌ها و نهایتاً نیل به پایداری اجتماعی، ارزیابی اثرات اجتماعی پروژه‌های توسعه کشاورزی بسیار ضروری و لازم می‌نماید (احمدوند و کرمی، ۲۰۰۹).

به علت پیچیدگی جوامع محلی و ارتباط شدید مؤلفه‌های مختلف مؤثر بر رفتار آن‌ها و تنوع این مؤلفه‌ها و تفاوت‌های آن‌ها در جوامع مختلف محلی، ضرورت مطالعه اجتماعات محلی مرتبط با پروژه و ارزیابی تاثیرات عوامل اجتماعی بر پروژه‌ها در کنار سایر ارزیابی‌هایی که برای پروژه‌ها انجام می‌شود احساس می‌شود (طالبیان، ۸۹). این در حالی است که به نظر می‌رسد این هزینه‌ها در برابر حجم عظیم سرمایه‌گذاری دولت در این پروژه‌ها ناچیز بوده و فواید بسیاری را نیز به دنبال دارد.